

Traumer hos voksne flyktninger og hos barn

Foredrag hos Atelier Populaire Oslo / Palestinerleir, april 2012

Av Karl Eldar Evang

Mens Helen Johnsen Christie i sitt innlegg går systematisk og faglig grundig inn på empirisk kunnskap barn, traumer, asyl og flukt, og som den kapasiteten hun er også er oppdatert på forskning på temaet, vil mitt innlegg være mer direkte bygget på mine erfaringer som frivillig psykolog ved Helsesenter for papirløse i Oslo.

Det er som kjent usikkert hvor mange papirløse det er i Norge, og dermed også i Oslo. SSB har anslått 18000, andre mener dette anslaget er for høyt. Oslo vil ha en stor andel av de lengeværende papirløse pga sin størrelse, det vil antakelig dreie seg om flere tusen. Erfaringene fra Helsesenter for papirløse migranter viser at det er et stort udekket behov for helsehjelp av ulike slag for denne gruppen. I løpet av to år har nærmere 1000 forskjellige pasienter kommet, og det har vært flere tusen konsultasjoner. En ikke ubetydelig del av henvendelsene har dreiet seg om psykiske vansker, en god del av disse er alvorlige, som PTSD etter krigsopplevelser eller tortur. Helsesenteret har som et frivillig basert lavterkseltilbud, ikke mulighet til å følge opp disse lidelsene slik alvorlighetsgraden krever. Det har vist seg umulig å henvise videre selv de mest alvorlige tilfellene. Mange med depresjonsproblematikk og eller PTSD, vil uten adekvat medisinsk/psykologisk oppfølging ha langt større fare for å utvikle kronisitet og enda alvorligere symptombilder.

Men i tillegg til å bygge på mitt arbeid med voksne traumatiserte papirløse vil jeg også trekke på min erfaring med traumatiserte barn, som ikke har vært flyktninger. Noe vil jeg bygge på arbeidet med en bok som skal komme om barna på asylmottakene og refleksjoner jeg har gjort meg rundt barndom og oppvekst på Asylmottak. Det jeg vil si vil også naturlig bære preg av at jeg er en asylpolitisk aktivist, blant annet når det gjelder situasjonen til de såkalte asylbarna. Jeg har gått ut offentlig og har advart mot skader som kan følge av oppvekst på asylmottak i vedvarende uvisshet, og jeg har advart mot utsendelser av barn som har vokst opp, eller har tilbrakt flere år i Norge.

Jeg vil begynne med å formulere noe omkring traumet, hva er det traumatiske. Begrepet har en stor plass i medisin, og betyr at noe har brutt gjennom og har laget et sår, en skade i vevet. Traumet i psykologisk forstand er ikke så enkelt å beskrive, det er også et sår, men et sår i psyken, og for å forsøke å forstå dette såret må man også ha med seg hvordan dette rammer ikke bare lokalt, som et sår på armen som man så kanskje relativt enkelt kan rense og behandle, men traumene kan ramme personen globalt- altså kan påvirke mye av det som utgjør livet- selve evnen til å leve kan bli dypt påvirket, evnen til å se og persipere og vurdere situasjoner i livet realistisk, muligheten av å relatere til andre og stole på andre og ikke for eksempel oppfatte andre urealistisk som en trussel, evnen til å kunne bevege seg fritt uten angst- evnen til å puste vanlig, det å sove- det å tenke. For å forstå traumet må vi også forstå alt som utgjør et menneske- fordi traumet kan påvirke alt, Det blir selvfølgelig for stor oppgave å gå løs på å skulle beskrive alt som utgjør et menneskeliv og et menneske, men det ligger under når vi snakker om traumer.

Det vi i utgangspunktet tenker mest på når vi snakker om traumer, er de voldsomme hendelsene, å bli utsatt for vold, tortur, voldtekt, det voldsomme mentale sjokket. Mange av de som er på flukt har erfaringer som er av denne karakteren. Jeg vil beskrive noe av mine

egne reaksjoner i møte med pasienter som har gjennomgått slike sjokk, fordi jeg tror at det gir en tilgang til glimt av opplevelsen knyttet til å skulle leve med tortur.

Jeg tar inn en ung mann som sier han ønsker å snakke om tiden han satt fengslet, og om torturen han gjennomgikk der. Han fortalte meg at han ikke var blitt trodd av UDI, at han savnet sine barn veldig sterkt, men at han ikke kunne vende tilbake fordi det var for farlig. Han var rolig og vennlig. Han hadde blitt fengslet på grunn av politisk aktivitet og mishandlingen hadde startet med en gang. Jeg merket at jeg fikk en reaksjon, en tanke- var det forsvarlig å gå inn i disse ekstreme opplevelsene her i timen, ville ikke det kunne sette ham i sterk ubalanse? Han fortalte at han ble systematisk slått, han viste hvor på kroppen, de slo der på brystkassen- igjen og igjen han trodde han skulle dø der og da. Mellom forhørene ble han satt i en veldig liten celle langt under jorden, som hadde form som en kiste. Jeg skjønnte i et glimt at det at han sa at cellen hadde form som en kiste dreide seg om det å skulle dø.

Han kunne ikke orientere seg på tiden. Han var i deres makt. Jeg fikk en uvirkelighetsfølelse i timen, hadde dette virkelig skjedd- satt vi her og snakket om tortur?

De slo hodet hans mot veggen igjen og igjen og han mistet synet på det ene øyet, han trodde han var blitt blind. Han fikk tilbake synet etter at hevelsene forsvant, men det er redusert på det ene øyet. Jeg kjente i samtalen på tendenser til kvalme og egne kroppslige reaksjoner, jeg skiftet tema og tenkte at dette blir for mye for ham- han sa at han gjerne ville snakke mer om torturen, fordi han trodde at det var eneste veien. Det var meg det holdt på å bli for mye for. Da jeg skulle skrive journal etter timen hadde jeg problemer med å huske detaljene i torturen, jeg kom på etter hvert ting som jeg først ikke husket.

Andre har også kommet også til meg for å snakke om tortur eller alvorlige traumer, men unnlot å bruke ordet, og har nedtonet opplevelsene. Noen hadde tydelig sterk vilje til å fortelle om mishandlingen, ikke minst fordi de ville ha det dokumentert, men kroppen og psyken stanser dem på veien fordi de ikke ville inn i torturkammeret igjen.

Pusten begynner å bli trang i timen, blikket blir stivt. Noen blir fjerne og utilgjengelige .En eldre mann fortalte at han på et tidspunkt hadde fått en sterk lampe over hodet, slik at han kjente varmen i hodet- nå reagerer han sterkt på lys, både med hodepine, men også med å bli satt ut følelsemessig og komme inn i umulige følelser, han må da trekke seg unna. Han har en rekke kroppslige symptomer, ilinger i kroppen der han fikk elektriske støt, smerter der han ble slått.

Kroppen husker og bringer torturen tilbake, der sinnet prøver å glemme.

Flere forteller om en sterk vilje til å ikke la seg bryte ned, men jobbe uavbrutt og disiplinert politisk både for at de selv og andre skal unngå å bli utsatt for tortur eller skal miste livet. Denne viljen holder en oppe. Mange beskriver imidlertid at de ikke lenger kan stole på noen. Selv venner.

Noen reagerer på lukter, på lys, en mann tåler ikke å høre at noen puster høyt, da blir han desperat. Jeg opplever som psykolog, uten selv å ha opplevd traumet, men bare hørt om det, at hukommelsen delvis svikter.

Det er beskrevet hvordan hukommelsen endret etter alvorlige traumer, det opptrer dissosiasjonsfenomen, og avspalting. Detaljer kan blandes sammen, tid og sted kan rotes til. Noen ganger kan fantasi fylle ut tomrom. Mange ”husker” gjennom plagsomme mareritt med innhold som gjentar traumene , eller innhold som til forveksling likner på traumene. til tider

kan søvnen være helt ødelagt. Mange av de mest alvorlige plagede kan også få flashbacks på dagtid, som kan bryte inn og forstyrre funksjonen.

Noen barn har opplevd voldsomme traumer direkte knyttet til krig og flukt, flere vil ha foreldre som har opplevd traumer og som er preget av dette. Det er da fare for at traumene kan smitte i en forstand, at barna kan bli sekundært traumatiserte og selv få en del av vanskene som foreldrene sliter med.

Men det er viktig å forstå at traumer ikke bare er av det voldsomme slaget. Det er også sterkt traumatisk og ødeleggende å ikke bli tatt i mot av de som du har knyttet håp til etter flukt. Det rammer dypt, mange sliter veldig med det å ikke bli trodd på sin historie. Hvem vil høre min historie, hvem bryr seg? Er det ingen som bryr seg? Både voksne og barn, men ikke minst barn kan lage seg teorier om at det er noe feil med en selv som er grunnen til avslag og avvísning. Det kan prege personligheten.

Noen barn vil også oppfatte en mangelfull situasjon på et asylmottak som foreldrenes skyld, og angripe dem verbalt eller i adferd. Noen av de lengeværende barna som er intervjuet i den boka om asylbarna i Norge som jeg skal bidra med et kapittel til, uttrykker at foreldrene svikter, du har ikke jobb, du har ikke slips engang, andre fedre kan skaffe barna det de trenger! Andre barn vil oppfatte foreldrenes sårbarhet og tilkortkommenhet, og begynne å ta hensyn og ikke stille noen krav eller sette foreldrene i forlegenhet.

Noen vil kunne bli foreldre for sine deprimerte foreldre, i stedet for å få være barn. Jeg har tenkt at den naturlige stoltheten og identifikasjonen med foreldre som kan ordne opp, som kan jobbe, som har styrke kan bli forstyrret. For mange foreldre er det ekstremt smertefullt å se at deres egne vansker og deres egne hjelpeløshet i situasjonen går utover barna. Det er også familiens evne til å fungere som familier som rammes, ikke bare enkeltindividene i familien.

Noe av det som blir vanskelig ved å vokse opp i asylmottak og leve med avslag og som noen barn beskriver, er at de ikke kan se for seg en fremtid. Vi tenker ofte ikke over det, vi tar det for gitt mer og mindre, at vi har en fremtid. De vanlige frustrasjonene er usikkerhet i forhold til hva vi skal prøve å få til (for eksempel i forhold til utdanning, Videregående skole, kjæresteforhold, osv) frustrasjon i forhold til hva vi skal velge, om det går eller ikke. Men sjeldnere er det tvil overhodet om det er en fremtid.

Men hva slags fremtid skal barna på asylmottak tenke seg, trusselen om hjemsendelse som tydelig skremmer foreldrene henger over, samtidig blir de her på asylmottaket over tid- de andre barna snakker naturlig om ferieplaner og etter hvert om hvilke Videregående skole de vil prøve å komme inn på. Papirløse barn er slik frarøvet fremtiden. Virkeligheten kan bli preget av tiltagende motløshet og resignasjon.

Andre barn inviterer venner hjem og bygger opp det sosiale nettverket, det er oftest vanskelig for barn å ta noen med til asylmottaket- og det er vanskelig å beskrive og forklare for andre barn hvorfor de bor der. De skjønner det ofte ikke selv. Mange barn på asylmottak har ikke barneburdager som andre barn. Det kan være umulig eller vanskelig å delta på fritidsaktiviteter som de andre er med på på grunn av at foreldrene er fratatt muligheten til å jobbe og fordi satsene kuttet til under fattigdomsgrensen etter avslag.

Det er også vanskelig å knytte seg til andre på asylmottaket, fordi familier og andre barn stadig blir hentet og sendt ut. Det er en tilværelse preget av mange brudd. Politiet besøker asylmottakene og henter venner. På asylmottak er det også mye uro, de kan være preget av

voksne med psykiske vansker og svære bekymringer. Det kan være tilfeller av slossing og vold. Alt dette vil virke inn på barna og hvordan de forholder seg til verden..

Sosiologiprofessor Berit Berg i Trondheim, som har forsket på barn og psykiske vansker sammen med andre, skrev i 2008 i rapporten Det hainnle om å leve, at 6 av 10 av barna som bodde på asylmottak utviklet psykiske vansker. Psykiater Aina Basilier Vaage i Stavanger, (Hun har tidligere gjennomført et stort forskningsarbeid, og har doktorgrad i forhold til arbeidet med et flyktningegruppe av vietnamesere i Norge) nå arbeider hun klinisk med disse barna- hun reiser mye til Dale asylmottak og har timer der, uttaler at hun møter egentlig alle de psykiske vanskene som er beskrevet i den barnepsykiatriske litteraturen, depresjon, angst, problemer med å regulere aggresjon og adferd, og at noen av barna uttrykker at de ikke har lyst til å leve lenger. Hun har kommet med kraftige varsko for hva vi , hva norske myndigheter utsetter disse barna for. **“Barn fra tidlig småbarnsalder har autismelignende symptomer, mens de eldre barna har utviklet konsentrasjonsproblemer, søvnforstyrrelser og depresjoner. Mange av dem i en slik grad at de har mistet lysten på livet.”**

Hun sier videre :

“- Mange foreldre er så traumatisert og stresset at de ikke makter å gi barna sine en trygg oppvekst. De har opplevd forferdelige ting i hjemlandet, blitt forfulgt og kanskje torturert. Når de endelig kommer til Norge, får mange av dem avslag på asylsøknaden sin og må leve som ulovlige papirløse i mange år.”...”Klart dette smitter over på barna, sier psykiateren.”...”Blir barna skadet for livet?- Vi har sett at der familiene har fått varig opphold, har situasjonen forbedret seg for barna. Men **slikt langvarig traumatisk stress vil trolig avsette spor som kan prege barna for resten av livet.”**

Det er faktorer som kan motvirke skader ved å vokse opp på asylmottak, ikke minst om det kan knyttes levende og gode kontakter med andre mennesker. Det å bli sett som person og få venner er svært betydningsfullt. Det vil også være forskjellig grad av motstandskraft hos den enkelte familie og det enkelte barn. Men asylmottak og tilværelse med avslag i limbo i årevis utgjør en stor risiko for å få psykiske vansker, og å dra med seg disse vanskene videre i livet som noe som man må sloss med over år. Noen traumer kommer stadig mer til syne seinere i livet, og kompliserer verden, selv om det er lenge siden- og man skulle trodd det var tilbakelagt. Det ble skrevet at Maria Amelie var privilegert, og ja hun hadde nettverk utdanning og evner. Men jeg tror at dette også beskriver hvor vanskelig det er fra en trygg tilværelse å leve seg inn i en tilværelse som aldri kan bli trygg, og hvor fremtiden alltid er usikker.

Det er svært viktig nå at vi, og ikke minst norske myndigheter og de som bestemmer, greier å leve oss inn i de papirløses situasjon og i disse barnas situasjon.